

INCLUZIUNEA COPIILOR CU CERINȚE EDUCAȚIONALE SPECIALE – DIMENSIUNE IMPORTANTĂ A POLITICILOR SOCIALE DIN R. MOLDOVA

Marcela DILION, dr. în sociologie, conf.univ., IȘE
Angela CARA, dr. în pedagogie, cercetător științific superior, IȘE

Abstract. The problem of social inclusion of the children with special educative requirements becomes more and more actual in social policies promotion in the Republic of Moldova. In this article there's a distinction between the concepts of „social integration” and „social inclusion” that reveals that social inclusion involves a set of multidimensional actions in different spheres (justice, social protection, health, education etc.) addressed to socially marginalized persons for the creation and development of opportunities for ensuring the life quality index equivalent to that of the community they live in. In order to highlight the aspects that negatively affect social inclusion of the children with special educative requirements from the Republic of Moldova there were fulfilled 25 semi structural interviews with the chiefs of the General Departments of Education, Youth and Sport. The results of the qualitative research reflect that at present there's a lack of legal frame in social inclusion area, while the educational system is underdeveloped; it's more often applied to the residential forms of protection the children with special educative requirements and that creates serious impediments in social inclusion of them.

Implementarea reformelor sociale din R. Moldova și armonizarea acestora cu politicile europene creează necesitatea promovării în sistemul educațional a unor acțiuni axate pe necesitățile copilului cu cerințe educaționale speciale, precum și incluziunea socială a acestora. În contextul economic și social existent, rolul tradițional al educației ca mijloc de promovare a coeziunii și mobilității sociale s-a diminuat puternic, fapt care a condus la excluziunea unor grupuri de persoane. Aceste probleme au impus necesitatea reconceptualizării sistemului de educație din perspectiva incluziunii.

Începând cu anii anii 90 ai secolului trecut, recunoașterea și respectarea

drepturilor copilului devine o prerogativă, iar sistemele moderne de educație au început să promoveze concepția educației incluzive, care reprezintă o abordare și un proces continuu de dezvoltare a politicilor și practicilor educaționale, orientate spre asigurarea oportunităților și șanselor egale pentru persoanele excluse/marginalizate de a beneficia de drepturile fundamentale ale omului la dezvoltare și educație, în condițiile diversității umane.

Unul din documentele de bază, care reflectă angajamentul politic și financiar al Guvernului Republicii Moldova în modernizarea învățământului preuniversitar, definind educația drept una dintre prioritățile naționale este Strategia națională „Educație pentru Toți”, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.410 din 04.04.2003 [1]. Documentul pune accentul pe promovarea politicilor de integrare a copiilor cu cerințe educaționale speciale în sistemul educațional comun, elaborarea suportului metodic adecvat, în special pentru instruirea elevilor aflați în situații deosebit de dificile de dezvoltare și/sau sociale.

Strategia națională „Educație pentru toți” determină următoarele priorități pentru sistemul național de educație:

1. Educația și dezvoltarea timpurie;
2. Accesul la educația de bază de calitate;
3. Educația nonformală.

Strategia de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități (2010-2013), aprobată prin Legea Nr. 169 din 09.07.2010, se evidențiază că accesul la educație al persoanelor cu dizabilități este încă foarte limitat în țara noastră, lipsesc programele educaționale cu caracter incluziv atât în ciclul preșcolar, cât și în cel școlar. Accesul redus la grădinițe, în școli, la instituții de învățământ superior și la alte obiective de menire socială nu asigură dreptul persoanelor cu dizabilități la instruire și la participare la viața socioculturală. În vederea adaptării programelor educaționale la necesitățile speciale ale copiilor cu dizabilități, Strategia de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități (2010-2013) prevede realizarea următoarelor măsuri [2]:

Evaluarea necesităților educaționale ale copiilor cu dizabilități;

Perfecționarea, din perspectiva incluziunii sociale a copiilor cu dizabilități, a cadrului legislativ-normativ din domeniul învățământului;

Elaborarea unui nomenclator de servicii educaționale pentru susținerea incluziunii sociale în funcție de dizabilitatea copilului și de potențialul său;

Elaborarea și aprobarea unui program de instruire continuă a pedagogilor care lucrează cu copii cu dizabilități.

Un document de politici deosebit de important în domeniu este Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020, aprobat prin Hotărârea Guvernului Nr.523 din 11.07.2011, care se axează pe realizarea următoarelor obiective generale [3]: a) promovarea educației incluzive drept prioritate educațională în vederea evitării excluderii și /sau marginalizării copiilor, tinerilor și adulților; b) dezvoltarea cadrului normativ și didactico-metodic pentru promovarea și asigurarea implementării educației incluzive; c) formarea unui mediu educațional prietenos, accesibil, capabil să răspundă așteptărilor și cerințelor speciale ale beneficiarilor; d) formarea unei culturi și a unei societăți incluzive.

În scopul implementării Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020, Ministerul Educației a elaborat Metodologia de implementare a educației incluzive, aprobată prin ordinul ministrului educației nr.735 din 15.08.2011. Acest document prevede atribuțiile și competențele structurilor abilitate în domeniul implementării educației incluzive (la nivel central, la nivel de administrație publică locală de nivelul întâi și al doilea, ONG-urile); etapele de implementare a educației incluzive și implementarea educației incluzive în unitatea de învățământ preuniversitar.

Metodologia de implementare a educației incluzive se va realiza în baza modelelor de educație incluzivă aprobate de către Ministerul Educației. În procesul de pilotare a modelelor de educație incluzivă sunt implicate atât structurile sistemului de educație, cât și beneficiarii serviciilor educaționale (părinții, elevii etc.) în vederea creșterii relevanței ofertei de servicii educaționale pentru toate categoriile de copii, prin asigurarea unei corelări cu nevoile comunității și interesele individuale ale copiilor. În acest context, Ministerul Educației a aprobat mai multe modele de pilotare a educației incluzive, promovate de următoarele organizații:

A.O. "Femeia și copilul – protecție și sprijin" (Ordinul ministrului educației nr.737 din 15.08.2011 "Cu privire la pilotarea educației incluzive în instituțiile de învățământ din raioanele Criuleni, Dubăsari și Orhei");

Keystone (Ordinul ministrului educației nr.738 din 15.08.2011 "Cu privire la pilotarea educației incluzive în instituțiile de învățământ" (15 școli-pilot din 12 raioane);

LUMOS Foundation (Ordinul ministrului educației nr.739 din 15.08.2011 "Cu privire la pilotarea educației incluzive în instituțiile de învățământ din raioanele Florești și Ialoveni").

Ministerul Educației în parteneriat cu APL; UNICEF și ONG-urile „Femeia și Copilul - protecție și sprijin”, Speranța, EveryChild, CCF Moldova, Lumos, Keystone în perioada anilor 2005-2011 a dezvoltat servicii de educație incluzivă în 158 instituții preșcolare și preuniversitare de învățământ, antrenând circa 990 copii.

Deși sunt înregistrate unele succese privind incluziunea copiilor cu cerințe educaționale speciale, majoritatea practicilor de incluziune, însă, sînt episodice, dezvoltate, în special, cu eforturile părinților și cu sprijinul societății civile și finanțare din partea donatorilor. Multe din asemenea inițiative nu au progresat din cauza nivelului insuficient de finanțare, lipsei suportului din partea autorităților publice locale responsabile de instituțiile de educație, a părinților și profesorilor.

Pentru a scoate în evidență problemele existente și a identifica unele soluții privind implementarea educației incluzive a fost selectat demersul calitativ, fiind realizate 25 interviuri semistructurate cu șefii sau șefii-adjuncți ai Direcțiilor Raionale Generale Învățământ, Tineret și Sport.

Obiectivul general al cercetării s-a axat pe determinarea posibilelor strategii pentru implementarea eficientă a incluziunii copiilor cu cerințe educaționale speciale.

Obiectivele specifice au fost direcționate pe:

Analiza atitudinilor și percepțiilor privind conceptualizarea educației incluzive;

Determinarea obstacolelor și problemelor privind implementarea educației incluzive;

Identificarea unor soluții privind dezvoltarea culturii incluzive și determinarea acțiunilor pentru implementarea eficientă a educației incluzive.

Interviurile au fost realizate în baza unui ghid de interviu semistructurat alcătuit din 16 întrebări.

Înțelegerea cauzalității problemelor, precum și determinarea unor recomandări care ar facilita implementarea educației incluzive implică conceptualizarea corectă a educației incluzive.

La întrebarea „În viziunea Dvs. ce include conceptul „educației incluzive”?”, răspunsurile specialiștilor intervievați pot fi categorizate, după cum urmează:

Educația incluzivă concepută drept proces de asigurare a oportunităților și șanselor egale pentru toți:

“Educația incluzivă se axează pe asigurarea accesului la educația de bază a tuturor copiilor” [47 ani, 26 ani stagiul de muncă]; „Educația incluzivă este educația bazată pe principiul egalității dreptului la educație pentru toți copiii, indiferent de mediul social, starea psihofizică, situația economică” [47 ani, 26 ani stagiul de muncă]; „Educația

inclusivă determină o atitudine echitabilă față de toți oamenii, acces la educație pentru toți, inclusiv și pentru copiii cu cerințe educative speciale” [51 ani, 30 ani stagiul de muncă].

Educația inclusivă concepută exclusiv ca fiind destinată copiilor cu dizabilități:

„Este un mod de abordare a înțelegerii problemelor copiilor cu dizabilități și găsirea căilor de soluționare a lor” [50 ani, 20 ani stagiul de muncă]; „Educația inclusivă presupune integrarea în școli obișnuite a copiilor cu dizabilități” [52 ani, 32 ani stagiul de muncă]; „Conceptul educației incluzive include integrarea copiilor cu dizabilități în școlile de masă, unde elevii să se simtă bine și să fie tratați de la egal la egal” [48 ani, 23 ani stagiul de muncă].

Fiecare a doua persoană interviuată s-a referit la conceptul de „educație inclusivă” din perspectiva integrării școlare a copiilor cu dizabilități. Conceptualizarea eronată pornește de la lipsa de cunoștințe în domeniu. Este important de remarcat că pct. 58 și 59 din Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011 – 2020 prevăd că beneficiarii educației incluzive sînt toți copiii, indiferent de starea materială a familiei, mediul de reședință, apartenența etnică, limba vorbită, sex, vîrstă, de apartenența politică sau religioasă, starea de sănătate, de caracteristicile de învățare, de antecedente penale, fiind evidențiate următoarele categorii de beneficiari: a) copiii orfani, abandonati, lipsiți de îngrijire părintească; b) copiii din familiile defavorizate; c) copiii instituționalizați; d) copiii, tinerii și adulții cu dizabilități; e) copiii străzii; f) copiii și tinerii în conflict cu legea; g) copiii și tinerii traficați; h) copiii și tinerii supuși violenței; i) copiii și tinerii care consumă droguri, alcool, alte substanțe toxice; j) copiii afectați de HIV/SIDA, k) copiii cu maladii somatice cronice; l) copiii și tinerii cu tulburări psihice, devieri de comportament sau emoționale, alte stări patologice; m) copiii cu dificultăți de învățare și comunicare; n) copiii și tinerii supradotați; o) copiii și tinerii, victime ale exploatarei prin muncă; p) copiii minorităților naționale, grupurilor religioase sau lingvistice; q) copiii refugiaților sau copiii persoanelor intern deplasate. Totodată, sunt menționați și beneficiarii indirecti ai educației incluzive: familiile/părinții, cadrele didactice din învățămînt, specialiștii din domeniile conexe, autoritățile publice centrale și locale, comunitatea/societatea.

Un aspect important al studiului a constat în determinarea barierelor privind implementarea educației incluzive. Majoritatea specialiștilor intervieuați au menționat drept obstacole și au identificat un șir de probleme în procesul de implementare a educației incluzive, după cum urmează: „...indiferența părinților și administrației publice locale, atitudinea discriminatorie a elevilor și pedagogilor față de copiii cu dizabilități, lipsa standardelor și a curriculumului...” [47 ani, 26 ani stagiul de muncă]; „...lipsa specialiștilor în domeniu, lipsa motivației pentru profesori...” [42 ani, 19 ani stagiul de muncă]; „...lipsa cadrului legal și normativ privind educația inclusivă...” [47 ani, 25 ani stagiul de muncă]; „...lipsa surselor financiare pentru dezvoltarea serviciilor...” [57 ani, 37 ani stagiul de muncă]; „...nepregătirea societății pentru a primi copiii cu dizabilități în rîndurile lor...” [37 ani, 15 ani stagiul de muncă]; „...mentalitatea tradiționalistă, conservatoare, sovietică...” [52 ani, 30 ani stagiul de muncă].

Pentru a dezvolta cultura inclusivă și a soluționa problemele privind implementarea educației incluzive, specialiștii intervieuați recomandă de întreprins:

1. Acțiuni de consolidare a capacităților cadrelor didactice, altor actori comunitari în domeniul educației incluzive

„Este necesar de pregătit cadrele didactice pentru a fi receptivă la necesitățile educaționale ale fiecărui elev în parte, adaptându-și de fiecare dată lecțiile...” [57 ani, 35 ani stagiul de muncă]; „Pentru a dezvolta cultura inclusivă este necesar de schimbat strategiile de predare-învățare; activitățile extracurriculare să poarte un caracter deschis, unde toți elevii să fie apreciați, iar pentru acesta toți actorii trebuie să fie instruiți” [48

ani, 25 ani stagiul de muncă]; „Organizarea seminarelor instructive cu cadrele didactice, părinții, alți reprezentanți ai comunității, deoarece sunt percepții greșite privind educația incluzivă...” [37 ani, 15 ani stagiul de muncă]; „Este necesară o curriculum specială adoptată și desigur, avem nevoie de specialiști pregătiți în domeniu...” [59 ani, 37 ani stagiul de muncă].

Acțiuni cu referire la dotarea tehnică și dezvoltarea infrastructurii

„Pentru implementarea eficientă a educației incluzive este necesar de creat condiții de deplasare a copiilor cu deficiențe fizice...” [45 ani, 25 ani stagiul de muncă]; „...Dotarea cu echipamente speciale necesare...” [57 ani, 35 ani stagiul de muncă].

3. Acțiuni cu referire la crearea serviciilor

Jumătate din persoanele intervievate au menționat că succesul implementării educației incluzive depinde de „...crearea unui sistem integrat de servicii sociale...” [55 ani, 33 ani stagiul de muncă]; „dezvoltarea serviciilor de identificare timpurie a copiilor cu cerințe educative speciale și a familiilor lor, asigurarea legăturii dintre copii, familii, autoritățile publice locale, servicii medicale și sociale” [57 ani, 35 ani stagiul de muncă]; „crearea serviciului de asistență psihopedagogică prin decizia Consiliului raional...” [59 ani, 37 ani stagiul de muncă].

Raioanele Criuleni, Ungheni, Florești, Fălești, Orhei etc. au înregistrat succese privind crearea și dezvoltarea serviciilor în domeniul educației incluzive. De exemplu, în raionul Fălești cu suportul UNICEF și EveryChild au fost reintegrați 41 copii din cei 82 copii plasați în școlile-internat auxiliare, au fost instituite posturi pentru cadrele didactice de sprijin și dezvoltat serviciul de asistență parentală profesionistă. „În raionul Ungheni în 17 instituții deja s-a asigurat integrarea a 37 copii cu cerințe educative speciale. Managerul responsabil de incluziune și cadrele didactice de sprijin au fost instruiți” [47 ani, 26 ani stagiul de muncă].

În concluzie, evidențiem că procesul de implementare a educației incluzive este deosebit de complex și implică participarea autorităților publice centrale și locale, familiei, instituțiilor de educație, instituțiilor de cercetare, formare profesională inițială și continuă, serviciilor comunitare și societății civile, iar pentru implementarea cu succes a educației incluzive, este necesară instituirea unui sistem de management care asigură mecanisme de participare și colaborare intersectorială.

Bibliografie:

1. Strategia națională “Educație pentru toți”. Hotărârea Guvernului R. Moldova Nr.410 din 04.04.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 15.04.2003, nr.070/441.
2. Legea pentru aprobarea Strategiei de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități (2010-2013). Nr.169 din 09.07.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.10.2010, nr.200-201/660.
3. Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.523 din 11.07.2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 15.07.2011, nr.114-116/589.